

Режис Дебре

Филозоф
Француска

УДК 355.489(497.11)"1999"(093.3)
821.133.1-92
Документарна грађа
Примљен: 19.3.2025.
Прихваћен: 11.4.2025.
doi: 10.5937/napredak6-57629

Писмо једног путника председнику Републике^[1]

По повратку из Македоније, Србије и са Косова дужан сам да вам пренесем своје утиске: бојим се, господине председниче, да смо на погрешном путу. Ви сте практичан човек. Нисте сасвим блаконаклони према интелектуалцима који нам пуне ступце високопарним и одсечним изјавама. Управо тако, нисам ни ја. Зато ћу се држати чињеница. Свако износи своје чињенице, могли бисте ми рећи. Оно што сам имао прилике да уочим на лицу места, током кратког боравка – недељу дана у Србији (у Београду, Новом Саду, Нишу, Врању) од 2. до 9. маја, од чега сам четири дана провео на Косову, од Приштине до Пећи, од Призрена до Подујева – чини ми се, не се поклапа с речима које ви користите, издалека и у доброј намери.

Немојте мислити да сам пристрасан. Претходну недељу провео сам у Македонији, присуствовао сам доласку избеглица, слушао њихова сведочења. Дубоко су ме потресла, као и многе друге. По сваку цену сам хтео да видим како је „на другој страни“ и како је такав злочин уопште

могућ. Будући да зазирем од путовања у стилу инотуристе или као новинар аутобусом, замолио сам српске власти да ми обезбеде сопственог преводиоца, сопствено возило и могућност да идем и разговарам с ким год пожелим. Захтев испоштован.

Да ли је важан преводилац? Јесте, јер сам на своју велику жалост схватио – али како уопште може другачије? – да се у Македонији и Албанији човек може необазриво уздати у локалне посреднике, који су, у већини случајева, симпатизери или активисти ОВК, и који свој поглед на стварност и своју мрежу контаката стављају на располагање управо пристиглом странцу. Приче о насилништву сувише су бројне да би се непобитни темељ стварности довео у сумњу. Поједина сведочења која сам сакупио, а затим проверио на месту њиховог настанка, показала су се ипак претераним, па чак и нетачним; што наравно ни на који начин не мења тај срамни и скандалозни егзодус.

[1] Текст је у целости преузет из стручног часописа *Etudes de lettres / Сџугије књижевности*, Филолошког факултета Универзитета у Лозани (2000. године).

Текст је први пут објављен у листу *Le Monde* од 13. маја 1999. године.

Превод на српски језик: Маријана Лабус Вуковић

Шта нам ви понављате? „Ми не ратујемо против српског народа, већ против једног диктатора, Милошевића, који је, одбијајући било које преговоре, хладнокрвно испланирао геноцид над косовским Албанцима. Ограничавамо се на уништавање његовог репресивног апарата, чије је разарање већ далеко одмакло. А ако наставимо са ударима, упркос кобним грешкама у циљању и нехотичним колатералним штетама, то је зато што српске снаге настављају своје операције етничког чишћења на Косову.“

Имам разлога да страхујем, господине председниче, да је свака од ових речи обмана.

144 |

1. „Не ратујемо против народа...“ Зар не знате да се у срцу старог Београда дечје позориште „Душко Радовић“ налази тик уз зграду телевизије и да је пројектил који је разрушио ову последњу такође погодио и оно прво? Три стотине школа широм земље погођено је бомбама. Препуштени сами себи, ђаци више не иду на наставу. На селу нека деца сакупљају жуте експлозивне цеви у облику играчака (модел ЦБУ 87). Овакве касетне бомбе Совјети су разасипали у Авганистану. Разарање фабрика оставило је без посла сто хиљада радника – с приходом од 230 динара, односно 91 франак месечно. Готово половина становништва је незапослена. Ако мислите да ћете их на тај начин окренути против режима, варате се. Упркос замору и оскудици, нисам приметио пукотине у том светом јединству. Једна девојка ми је у Приштини рекла:

„Када убију четворо Кинеза, држављана велике силе, свет је огорчен; али четири стотине Срба – то не значи ништа. Чудно, зар не?“

Свакако да нисам био сведок крвопролића које су НАТО бомбардери починили нападом

на аутобусе, избегличке колоне, возове, болнице у Нишу и другде, нити ваздушних напада на српске избегличке кампове (Мајино насеље, 21. април, четворо мртвих, двадесеторо рањених). Говорим о неких четиристо хиљада Срба које су Хрвати депортовали из Крајине, без микрофона и камера.

Да се задржим на времену и месту мог боравка, на Косову, генерал Верц, портпарол НАТО, изјавио је: „Нисмо напали ниједан конвој и никада нисмо напали цивиле.“ Лаж. Видео сам у засеоку код Липљана, у четвртак 6. маја, кућу сравњену са земљом пројектилом: три девојчице и њихове баке и деке масакриране, без икаквог војног циља у кругу од три километра. Видео сам, сутрадан у Призрену, у ромском насељу, још две цивилне куће претворене у пепео, само два сата раније, са неколико жртава затрпаних под рушевинама.

2. „Диктатор Милошевић...“ Моји саговорници из опозиције, једини с којима сам разговарао, подсетили су ме на сурову реалност. Аутократа, преварант, манипулатор и популиста, Милошевић је притом не мање него три пута био изабран: а диктатори се бирају једном, не два пута. Он поштује југословенски Устав. Нема једнопартијског система. Његова странка представља мањину у парламенту. Нема политичких затвореника, коалиције су променљиве. Он као да је одсутан из свакодневног живота. Људи га могу критиковати а да се не крију у баштама кафића – и не ускраћују себи то задовољство – али ни не придају томе нарочити значај. Никаква „тоталитарна“ харизма није завела умове. Запад је стотину пута више опседнут Милошевићем него његови сународници.

Помињати Минхен у контексту Милошевића значи изокренути однос слабијег и јачег и претпоставити да једна изолована и сиромашна земља од десет милиона становника која не посеже ни за чим изван граница бивше Југославије може да се упореди са освајачком и војно надмоћном Хитлеровом Немачком. Ако себи превише замаглимо очи, постајемо слепи.

3. „Геноцид над косовским Албанцима..“
 Какво ужасно поглавље. Што се тиче западних сведока, који су били очевици догађаја и приступачни, нашао сам само двојицу. Један од њих је Александар Митић, додуше српског порекла, дописник АФП-а у Приштини. Други је Пол Вотсон, англофони Канађанин, дописник *Лос Анђелес џајмса* за Централну Европу. Извештавао је из Авганистана, Сомалије, Камбоџе, из Заливског рата и Руанде – није дебитант. Прилично антисрпски расположен, пратио је грађански рат на Косову у протекле две године, где познаје свако село и сваки пут. Прави јунак, премда скроман. Када су сви страни новинари првог дана бомбардовања протерани из Приштине, он се сакрио да би остао, анонимно, настављајући да се креће и посматра.

Одмерен у својим сведочењима, која се поклапају с другима, врло је уверљив. Док су пљустале бомбе, најгори злочини, паљења, пљачке и убиства почињени су у прва три дана (24, 25. и 26. марта). Неколико хиљада Албанаца је тада добило наређење да напусти територију. Уверио ме је да од тада није нашао ниједан траг о злочину против човечности. Нема сумње да ова двојица крајње савесних посматрача нису све видела. А ја још мање. Могу да сведочим само о албанским сељацима који су се вратили у По-

дујево, о српским војницима који су поставили стражу испред албанских пекара – десет их је поново отворено у Приштини – и о рањенима у бомбардовањима, Албанцима и Србима, који леже једни поред других у приштинској болници (две хиљаде кревета).

Шта се заправо догодило? Појачавање изузетно суровог грађанског рата међународним ваздушним ратом. Подсећам вас да је 1998. године убијено 1.700 албанских бораца, 180 полицајаца, 120 српских војника. ОВК је киднаповала 380 особа, од којих су 103 ослобођене, док су остале убијене или нестале, понекад након мучења – међу којима два новинара и 14 радника. ОВК је тврдила да је довела 6.000 илегилаца у Приштину, а њени снајперисти, како ми је речено, кренули су у акцију чим су пале прве бомбе. Оценивши да не могу да ратују на два фронта, Срби су тада наводно одлучили да војном силом евакуишу „пету колону НАТО“, њене „копнене снаге“, односно ОВК, посебно у селима у којима се мешала и стапала са цивилним становништвом.

Те евакуације, локалне али извесне, које су тамо извршене како је речено у „израелском стилу“, а некадашњи борац из Алжирског рата као што сте ви сигурно се сећа сличних операција – ми смо тада милион алжирских цивила раселили и затворили у логоре са бодљикавом жицом да бисмо „воду испразнили од риба“ – које су оставиле видљиве трагове под ведрим небом: спаљене куће, напуштена села.

Ти војни сукоби довели су до бекства цивила – како ми је речено, већином су одлазиле породице бораца – и то пре бомбардовања. Према извештају дописника АФП-а, број избеглица у том периоду био је веома ограничен. „Људи

Lettre d'un voyageur au président de la République

Suite de la première page

Certains témoignages que j'ai recueillis, vérification faite ensuite sur les lieux d'origine, se sont révélés cependant outranciers, voire inexacts. Ce qui ne change rien, mais sûr, au scandale ignominieux de cet exode.

Que nous répétez-vous ? « Nous ne faisons pas la guerre au peuple serbe mais à un dictateur, Milosevic, qui, refusant toute négociation, a programmé de sang-froid le génocide des Kosovars. Nous nous limitons à détruire son appareil de répression, destruction déjà bien avancée. Et si nous continuons à frapper, malgré de regrettables erreurs de ciblage et d'involontaires dommages collatéraux, c'est que les forces serbes continuent au Kosovo leurs opérations de nettoyage ethnique. »

J'ai lieu de craindre, Monsieur le président, que chacun de ces mots ne soit une duperie.

1. « Pas la guerre au peuple... » Ne savez-vous pas qu'au cœur du vieux Belgrade le théâtre pour enfants Dusan-Radevic jouxte la télévision et que le missile qui a détruit celle-ci a frappé celui-là ? Trois cents écoles, partout, ont été touchées par les bombes. Les écoliers, laissés à eux-mêmes, ne vont plus en classe. Dans la campagne, il en est qui ramassent des tubes jaunes explosifs en forme de jouets (modèle CBU 87). Ces bombes à fragmentation, les Soviétiques en répandaient de semblables en Afghanistan.

La destruction des usines a mis à pied cent mille travailleurs – avec un revenu de 230 dinars, soit 91 francs par mois. La moitié, à peu près, de la population est au chômage. Si vous croyez la retourner ainsi contre le régime, vous vous égarez. Malgré la lassitude et les pénuries, je n'ai pas observé de fissure dans l'union sacrée. Une

rééquipée de Hitler. A trop se voiler la face, on devient aveugle.

3. « Le génocide des Kosovars... » Terrible chapitre. Des témoins occidentaux, accessibles et oculaires, je n'en ai rencontré que deux. L'un, Aleksander Mitic, d'origine serbe il est vrai, est correspondant de l'AFP à Pristina. L'autre, Paul Watson, canadien anglophone, est correspondant pour l'Europe centrale du *Los Angeles Times*. Il a couvert l'Afghanistan, la Somalie, le Cambodge, la guerre du Golfe et le Rwanda : ce n'est pas un bleu. Plutôt anti-Serbes, il suivait depuis deux ans la guerre civile au Kosovo, dont il connaît chaque village et chaque route. Un héros, donc un modeste. Quand tous les journalistes étrangers, au premier jour des bombardements, ont été expulsés de Pristina, il s'est planqué pour rester, anonymement. Sans cesser de circuler et d'observer.

Son témoignage est pondéré et, recoupé avec d'autres, convaincant. Sous le déluge des bombes, les pires exactions ont été commises, les trois premiers jours (24, 25 et 26 mars), avec incendies, pillages et meurtres. Plusieurs milliers d'Albanais ont alors reçu l'ordre de partir. Il m'a assuré n'avoir pas trouvé trace, depuis, d'un crime contre l'humanité. Sans doute ces deux scrupuleux observateurs n'ont-ils pas tout vu. Et moi encore moins. Je ne puis témoigner que de paysans albanais de retour à Pudajevo, de soldats serbes montant la garde devant des boulangeries albanaises – dix rouvertes à Pristina –, et des blessés des bombardements, albanais et serbes côte à côte, dans l'hôpital de Pristina (deux mille lits).

Alors, que s'est-il passé ? A leur avis, la superposition soudaine d'une guerre aérienne internationale à une guerre civile locale, celle-ci d'une extrême cruauté. Je vous rappelle que, en 1998, 1 700 combattants albanais, 180 policiers et 120 soldats serbes

Kosovo convaincues d'exactions. Maquillage ? Alibi ? Mauvaise conscience ? Ce n'est pas à exclure. Après, l'exode a continué, mais à plus petite échelle. Sur injonction de l'UCK, désireuse de récupérer les siens, par crainte de passer pour des « collabos », par peur des bombardements – qui ne distinguent pas, à 6 000 mètres, entre Serbes, Albanais et autres –, pour rejoindre les cousins déjà partis, parce que le bétail est mort, que l'Amérique va gagner, que c'est l'occasion d'émigrer en Suisse, en Allemagne ou ailleurs... Propos entendus sur place. Je vous fais mention, non caution.

Aurais-je trop écouté « les gens d'en face » ? Le contraire serait du racisme. Définir *a priori* un peuple – juif, allemand ou serbe – comme collectivement criminel n'est pas digne d'un démocrate. Après tout, il y a eu, pendant l'occupation, des divisions SS albanaise, musulmane et croate – jamais de serbe. Ce peuple philosémite et résistant – plus de dix nationalités coexistent en Serbie même – serait-il devenu nazi avec cinquante ans de retard ? Nombre de réfugiés kosovars m'ont dit qu'ils avaient échappé à la répression grâce à des voisins, des amis serbes.

4. « La destruction bien commencée des forces serbes... » Désolé : celles-ci semblent se porter comme un charme. Un jeune sergent pris en stop sur l'autoroute Nis-Belgrade et servant au Kosovo m'a demandé pour quelle raison stratégique l'OTAN s'acharnait sur les civils. « Nous, quand on va à la ville, où il n'y a plus d'électricité, on est forcé de boire du Coca tiède. C'est embêtant, mais on peut faire avec. » Je suppose que les unités ont leur groupe électrogène.

Vous avez, au Kosovo, cassé des ponts, que l'on contourne aisément par des gués – quand on ne passe pas dessus, entre les trous. Endommagé un aéroport sans im-

frontière face à l'Albanie et les documents d'identité des partants m'ont indigné. C'est de crainte, m'a-t-on répliqué, que les « terroristes » ne s'infiltrèrent à nouveau, en les subtilisant pour maquiller voitures et papiers. Beaucoup a pu échapper à mes modestes observations, mais le ministre allemand de la défense a menti, le 6 mai, lorsqu'il a déclaré qu'« entre 600 000 et 900 000 personnes déplacées ont été localisées à l'intérieur du Kosovo ». Sur un territoire de 10 000 kilomètres carrés, cela ne passerait pas inaperçu aux yeux d'un observateur en déplacement, le même jour, d'est en ouest et du nord au sud. A Pristina, où vivent encore des dizaines de milliers de Kosovars, on peut déjeuner dans des pizzerias albanaises, en compagnie d'Albanais.

Nos ministres ne pourraient-ils interroger là-bas des témoins à la tête froide – médecins grecs de Médecins sans frontières, ecclésiastiques, popes ? Je pense au Père Stéphane, le prier de Prizren, singulièrement pondéré. Car la guerre civile n'est pas une guerre de religion : les mosquées, innombrables, sont intactes – sauf deux, à ce que l'on m'a rapporté.

On peut acheter la politique étrangère d'un pays – ce que font les Etats-Unis avec ceux de la région –, non ses rêves ou sa mémoire. Si vous voyiez les regards de haine que jettent, aux postes-frontières, les douaniers et les policiers macédoniens sur les convois de chars qui remontent chaque nuit de Salonique à Skopje, sur leurs escortes arrogantes et inconscientes de ce qui les entoure, vous comprendriez sans peine qu'il sera plus facile de rentrer sur ce « théâtre » que de s'en extraire. Avez-vous, à l'instar du président italien, la vaillance, ou l'intelligence, de renoncer à des postulats irréels, pour rechercher, avec Ibrahim Rugova, et selon ses propres termes, « une solution politique sur des bases réalistes » ?

En ce cas, un certain nombre de réalités s'imposeront à votre attention. La première : pas de salut en dehors d'un *modus vivendi* entre Albanais et Serbes, comme le demande M. Rugova, parce qu'il n'y a pas une mais deux, et même plusieurs communautés au Kosovo. Sans entrer dans la bataille des

Parler face à M. Milosevic de Munich, c'est inverser le rapport du faible au fort et supposer qu'un pays isolé et pauvre de dix millions d'habitants,

les pénuries, je n'ai pas observé de fissure dans l'union sacrée. Une jeune fille m'a dit à Pristina : « Quand on tue quatre Chinois, ressortissants d'une grande puissance, le monde s'indigne ; mais quatre cents Serbes, cela ne compte pas. Curieux, non ? »

Je n'ai certes pas été témoin des carnages opérés par les bombardiers de l'OTAN sur les autobus, les colonnes de réfugiés, les trains, sur l'hôpital de Nis, et ailleurs. Ni des raids sur les camps de réfugiés serbes (Majino Maselje, 21 avril, quatre morts, vingt blessés). Je parle des quelque quatre cent mille Serbes que les Croates ont déportés de la Krajina sans micros ni caméras.

Pour m'en tenir aux lieux et moments de mon séjour au Kosovo, le général Wertz, porte-parole de l'OTAN, a déclaré : « Nous n'avons attaqué aucun convoi et nous n'avons jamais attaqué de civils. » Mensonge. J'ai vu dans le hameau de Lipjan, le jeudi 6 mai, une maison particulière pulvérisée par un missile : trois fillettes et deux grands-parents massacrés, sans objectif militaire à 3 kilomètres à la ronde. J'ai vu, le lendemain, à Prizren, dans le quartier gitan, deux autres masures civiles réduites en cendres deux heures plus tôt, avec plusieurs victimes enterrées.

2. « Le dictateur Milosevic... » Mes interlocuteurs de l'opposition, les seuls avec qui je me sois entretenu, m'ont rappelé aux dures réalités. Autocrate, fraudeur, manipulateur, et populiste, M. Milosevic n'en a pas moins été élu à trois reprises : les dictateurs se font élire une fois, non deux. Il respecte la Constitution yougoslave. Pas de parti unique. Le sien est minoritaire au Parlement. Pas de prisonniers politiques, des coalitions changeantes. Il est comme absent du paysage quotidien. On peut le critiquer sans se cacher aux terrasses de café – et on ne s'en prive pas –, mais les gens ne s'en soucient guère. Aucun charisme « totalitaire » sur les esprits. L'Occident semble cent fois plus obnubilé par M. Milosevic que ses concitoyens.

Parler face à lui de Munich, c'est inverser le rapport du faible au fort et supposer qu'un pays isolé et pauvre de dix millions d'habitants, qui ne convoite rien en dehors des frontières de l'ancienne Yougoslavie, puisse être comparé à l'Allemagne conquérante et su-

de dix millions d'habitants, qui ne convoite rien en dehors des frontières de l'ancienne Yougoslavie, puisse être comparé à l'Allemagne conquérante et suréquipée de Hitler

ont été tués. L'UCK a kidnappé 380 personnes, en a remis en liberté 103, les autres étant mortes ou disparues, parfois après torture – parmi elles 2 journalistes et 14 ouvriers. L'UCK revendiquait 6 000 clandestins à Pristina, et ses snipers, m'a-t-on dit, sont entrés en action aux premières bombes. Les Serbes, jugeant qu'ils ne pouvaient se battre sur deux fronts, auraient alors décidé d'évacuer manu militari la « cinquième colonne de l'OTAN », sa « force terrestre », c'est-à-dire l'UCK, en particulier dans les villages où elle se confondait avec et se fondait dans la population civile.

Localisées mais certaines, ces évacuations, dites là-bas « à l'israélienne », et dont l'ancien d'Algérie que vous êtes se souvient certainement – un million de civils algériens furent déplacés et enfermés par nous dans des camps barbelés, pour « vider l'eau du poisson » –, ont laissé des traces à ciel ouvert, ici et là : maisons brûlées, villages déserts. Ces affrontements militaires ont entraîné des fuites de civils – pour la plupart, m'a-t-on dit, des familles de combattants – avant les bombardements. Elles étaient, selon le correspondant de l'AFP, en nombre très limité. « Les gens trouvaient refuge dans d'autres maisons voisines, a constaté ce dernier. Personne ne mourait de faim, ne se faisait tuer sur les routes, ne fuyait vers l'Albanie et la Macédoine. C'est l'attaque de l'OTAN qui a bel et bien déclenché, en boule de neige, la catastrophe humanitaire. De fait, il n'était pas besoin, jusqu'alors, de camps d'accueil aux frontières. » Les premiers jours, tous en conviennent, ont vu un déchaînement de représailles de la part d'éléments dits « incontrôlés », avec la complicité probable de la police locale.

M. Vuk Draskovic, vice-premier ministre qui a aujourd'hui pris ses distances, et d'autres m'ont dit avoir fait, depuis, arrêter et inculper trois cents personnes au

portance, détruit des casernes vides, enflammé des camions militaires hors d'usage, des maquettes d'hélicoptère et des pièces d'artillerie en bois posées au milieu des prés. Excellent pour l'image-vidéo et les briefings en chambre, mais après ? Souvenez-vous que la défense yougoslave, formée par Tito et ses partisans, n'a rien d'une armée régulière : disséminée et omniprésente, avec ses PC souterrains, préparée de longue main aux menaces conventionnelles – jadis, soviétique. On y déplace même les canons avec des bœufs, pour éviter la détection à la chaleur.

Il y a au Kosovo – ce n'est pas un secret – 150 000 hommes en armes, de vingt à soixante-dix ans – il n'y a pas de limite d'âge pour les réservistes –, dont seulement 40 000 à 50 000 pour la IIIe armée du général Pavkovic. Les talkies-walkies en relais paraissent en bon état, et ce sont les Yougoslaves eux-mêmes qui brouillent les réseaux – l'UCK se servait de portables pour renseigner les bombardiers US.

Quant à la démoralisation espérée, n'en croyez rien. Au Kosovo, on attend nos troupes, je le crains, de pied ferme, non sans une certaine impatience. Comme me disait un réserviste de Pristina qui allait acheter son pain, son AK à l'épaule : « Vivement l'intervention terrestre ! Dans une vraie guerre, au moins, il y a des morts des deux côtés. » Le wargame des planificateurs de l'OTAN se déroule à 5 000 mètres au-dessus du réel. Je vous en conjure : n'envoyez pas nos sensibles et intelligents saint-cyriens sur un terrain dont ils ignorent tout. Leur cause est peut-être juste mais ce ne sera jamais pour eux une guerre défensive et encore moins sacrée, comme elle le sera, à tort ou à raison, pour les volontaires serbes de Kosovo et Metohija.

5. « Ils continuent le nettoyage ethnique... » Les plaques d'immatriculation accumulées au poste-

plusieurs communautés au Kosovo. Sans entrer dans la bataille des chiffres due à l'absence de recensement fiable, j'ai cru comprendre qu'il y avait un million et plus d'Albanais, deux cent cinquante mille Serbes et deux cent cinquante mille personnes appartenant à d'autres communautés – Serbes islamisés, Turcs, gorans ou montagnards, romanis, « Égyptiens » ou gitans albanophones –, lesquelles craignent la domination d'une grande Albanie et ont pris le parti des Serbes. La deuxième : prévenir la renaissance d'une guerre intérieure féroce, épisode d'un aller-retour séculaire, l'acte I sans lequel l'acte II d'aujourd'hui est incompréhensible, mais qui succédait lui-même à une oppression antérieure.

Les politiques au présent se mènent toujours par analogie avec le passé. Encore faut-il trouver la moins mauvaise possible. Vous avez choisi l'analogie hitlérienne, avec les Kosovars en juifs persécutés. Permettez-moi de vous en suggérer une autre : l'Algérie. M. Milosevic n'est certes pas de Gaulle. Mais le pouvoir civil a affaire à une armée qui en a assez de perdre et rêve d'en découdre. Et cette armée régulière côtoie elle-même des paramilitaires autochtones qui pourraient bien ressembler un jour à une OAS.

Et si le problème n'était pas à Belgrade, mais dans les rues, les cafés, les épiceries du Kosovo ? Ces hommes-là, c'est un fait, n'ont rien de rassurant. Ils m'ont, une fois ou deux, pris sévèrement à partie. Et je dois à la vérité de dire que ce sont des officiers serbes qui, arrivant à la rescousse, m'ont à chaque fois sauvé la mise.

Vous vous souvenez de la définition par de Gaulle de l'OTAN : « Organisation imposée à l'Alliance atlantique et qui n'est que la subordination militaire et politique de l'Europe occidentale aux États-Unis d'Amérique. » Vous nous expliquerez un jour les raisons qui vous ont conduit à modifier cette appréciation. En attendant, je dois vous avouer une certaine honte quand, demandant, à Belgrade, à un opposant démocrate serbe pourquoi son actuel président recevait avec empressement telle personnalité américaine et non française, il me répondit : « De toute façon, mieux vaut parler au maître qu'à ses domestiques. »

Régis Debray

су проналазили уточиште у оближњим кућама“, приметио је он. Нико није умирао од глади, нико није убијен на путевима, нико није бежао ка Албанији или Македонији. Управо је НАТО бомбардовање као снежна лавина изазвало хуманитарну катастрофу. Заправо, до тада није било потребе за прихватним камповима на границама. Првих дана, сви се слажу у томе, разбуктао се талас одмазди од тзв. неконтролисаних елемената, вероватно уз саучесништво локалне полиције.

Вук Драшковић, потпредседник владе, који се сада од тога дистанцирао, као и други, рекао ми је да је од тада три стотине особа на Косову ухапшено и оптужено за злочине. Да ли је то била фарса? Алиби? Грижа савести? Ништа није искључено. Након тога, егзодус се наставио, али у мањем обиму. По наређењу ОВК, која је желела да спаси своје људе, из бојазни да не буду проглашени за „колаборационисте“, из страха од бомбардовања – јер се са 6.000 метара висине не разликују Срби од Албанаца или других, да би се придружили рођацима који су већ отишли, јер је стока угинула, јер ће Америка победити, јер је то прилика да се емигрира у Швајцарску, Немачку или другде... Све су то речи које сам чуо на лицу места. Само их преносим, не одобравам их.

Јесам ли превише слушао „другу страну“? Све супротно томе био би расизам. Дефинисати

Помињати Минхен у контексту Милошевића значи изокренути однос слабијег и јачег и претпоставити да једна изолована и сиромашна земља од десет милиона становника која не посеже ни за чим изван граница бивше Југославије може да се упореди са освајачком и војно надмоћном Хитлеровом Немачком. Ако себи превише замаглимо очи, постајемо слепи.

априори један народ – били они Јевреји, Немци или Срби – као колективно злочиначки, недостојно је једног демократе. Уосталом, током окупације постојале су СС дивизије Албанаца, муслимана и Хрвата – никада Срба. Да ли је могуће да је овај филосемитски и отпорашки народ – више од десет различитих националности жи-

ви заједно у самој Србији – постао нацистички са педесет година закашњења? Многе косовске избеглице су ми рекле да су умакле репресији захваљујући својим суседима, српским пријатељима.

4. „Уништавање српских снага већ је добро одмакло...“ Жао ми је, али делују ми здраве као дрен. Један млади наредник кога сам покупио као стопера на ауто-путу

Ниш–Београд, а који је служио на Косову, питао ме је из ког се то стратешког разлога НАТО окомио на цивиле? „Кад одемо у град у ком више нема струје, морамо да пијемо млаку кока-колу. Није нам гушт, али с тим се може.“ Претпостављам да јединице имају своје агрегате.

На Косову сте порушили мостове, које лако заобилазимо плићацима – када не прелазимо преко, између рупа. Оштетили сте безначајан аеродром, разорили празне касарне, запалили расходоване војне камионе, гађали макете хеликоптера и дрвене артиљеријске комаде постављене на сред ливада. Савршено за видео-извештаје и брифинге у затвореним салама, али шта

после? Сетите се да југословенска одбрана, коју су формирали Тито и његови партизани, није била регуларна војска: раштркана и свеprisутна, са својим подземним командним центрима, дуго припремана за конвенционалне претње – некада совјетске. Топове чак вуку волови да би се избегла термална детекција.

На Косову, што није тајна, има 150.000 наоружаних људи, старости од 20 до 70 година – за резервисте нема старосне границе – од чега су само 40.000–50.000 припадници Треће армије генерала Павковића. Воки-токији су, изгледа, у добром стању, а југословенске снаге саме ометају комуникационе мреже – јер је ОВК користила мобилне телефоне да обавештава америчке бомбардере.

А што се тиче очекиване деморализације, ништа од тога. На Косову очекују наше трупе, бојим се, спремно, не без извесне дозе нестрпљења. Као што ми је рекао један резервиста из Приштине, који је са калашњиковим на рамену куповао хлеб: „Једва чекамо копнену интервенцију! У правом рату барем гину људи са обе стране.“ Ратне игрице НАТО планера одвијају се на 5.000 метара изнад реалности. Преклињем вас, не шаљите наше осетљиве и интелигентне офицере из Сен-Сира на терен о којем не знају ништа. Њихов циљ може да буде праведан, али за њих то никада неће бити одбрамбени, а још мање свети рат, као што ће то бити – с правом или не – за српске добровољце на Косову и Метохији.

5. „Настављају етничко чишћење...“ Гомиле регистарских таблица на граничном прелазу према Албанији и лична документа оних који одлазе у мени су изазвали огорчење. Објаснили су ми да је то из страха да се „терористи“ не инфилтрирају

поново, користећи их за прикривање возила и докумената. Много тога је могло да промакне мојим скромним запажањима, али немачки министар одбране је лагао 6. маја, када је изјавио да је „између 600.000 и 900.000 расељених лица локализовано унутар Косова“. На територији од 10.000 квадратних километара, тако нешто не би могло проћи незапажено посматрачу који је истог дана путовао са истока на запад и са севера на југ. У Приштини, где и даље живе на десетине хиљада косовских Албанаца, може се ручати у албанским пицеријама, у друштву Албанаца.

Зар наши министри не би могли тамо да испитују сведоке хладних глава – грчке лекаре из *Лекара без њраница*, свештенике, попове? Мислим на оца Стефана, игумана манастира у Призрену, изузетно сталоженог човека. Грађански рат није верски рат: џамије, којих има безброј, остале су нетакнуте – осим две, како су ми пренели.

Спољна политика једне земље може се купити – што Сједињене Државе и раде са земљама у региону – али не и њени снови или њено сећање. Када бисте видели погледе пуне мржње које македонски цариници и полицајци на граничним прелазима упућују конвојима тенкова који се сваке ноћи крећу из Солуна ка Скопљу, као и њиховим арогантним пратњама које нису свесне шта их окружује, лако бисте схватили да је много лакше ући на ту „позорницу“ него се из ње извући. Хоћете ли, попут италијанског председника, имати храбрости или памети да одустанете од нереалних постулата и потражите, заједно са Ибрахимом Руговом, како он сам каже, „политичко решење засновано на реалним основама“?

У том случају одређене реалности неминуовно ће вам се наметнути. Прва реалност:

нема спаса без одређеног *modus vivendi* између Албанаца и Срба, као што захтева господин Ругова, јер на Косову не постоји једна, већ две, па чак и више заједница. Не желећи да улазим у битку с бројкама, с обзиром на одсуство поузданог пописа, колико сам схватио, има више од милион Албанаца, двеста педесет хиљада Срба и двеста педесет хиљада припадника других заједница: исламизовани Срби, Турци, Горанци или горштаци, Роми, „Египћани“ или Роми албанског говорног подручја – који се плаше доминације „Велике Албаније“ и на страни су Срба. Друга реалност: треба спречити поновно избијање жестоког унутрашњег рата, који би био само још једна епизода у вековном циклусу освета и одмазди, чин I, без ког чин II који гледамо данас не можемо да разумемо, али који је и сам уследио као одговор на претходно утњетавање.

Савремена политика се увек води по аналогiji с прошлошћу. Само треба изабрати најмање рђаву. Ви сте изабрали аналогiju са Хитлером, приказујући косовске Албанце као прогоњене Јевреје. Дозволите ми да вам предложим другу – Алжир. Милошевић свакако није Де Гол. Али цивилна власт суочава се са војском која је

уморна од пораза и која жуди за правом борбом. А та регуларна војска истовремено делује раме уз раме са аутохтоним паравојним формацијама које би једног дана могле да прерасту у ОАС^[2].

А шта ако проблем није у Београду, већ на улицама, кафићима, продавницама на Косову? Ти људи тамо, то је чињеница, немају у шта да се уздају. Неколико пута су се жестоко окомили на мене. Али, истине ради, морам рећи да су ме сваки пут спасавали српски официри, који су ми извукли живу главу.

Сећате ли се како је Де Гол дефинисао НАТО: „Организација наметнута Атлантској алијанси, која није ништа друго до војна и политичка потчињеност Западне Европе Сједињеним Америчким Државама.“ Једног дана ћете нам објаснити разлоге који су вас навели да промените овај став. У међувремену, морам вам признати да сам осетио извештајни стид када сам у Београду упитао једног демократу из српске опозиције зашто њихов председник са одушевљењем прима америчког званичника а не француског. Одговорио ми је: „У сваком случају боље је разговарати с господарем него са његовим слугама.“

References / Литература

Debray, R. (2000). Lettre d'un voyageur au président de la République. *Etudes de lettres*, 1-2, 194-202. Available at https://serval.unil.ch/resource/serval:BIB_15062.P001/REF.pdf

[2] ОАС – Organisation de l'armée secrète (француска тајна паравојна формација, прим. прев.).